

PIKA ETA LIPUA

Xipri Arbelbide

(1985eko Lizardi Sarian aipamen berezia jaso zuen).

—Aita, zergatik erraiten duzu gure auzoaz, lipua bezain tzarra dela?

—Hala baita!

—Gure auzoa tzarra dela, bai! Bainan lipua? Zergatik erraiten duzu, lipua tzarra dela? Neure ganberan badira lipuak ezkaratzean, barrokan, zelauruan ere bai; gain guziak lipuz beteak dira, dena sare. Lipuak non nahi badira gure etxean eta nihori ez diote gaizkirik egiten. Zergatik erraiten duzu beraz «lipua bezain tzarra»?

—A! Hori duzu jakin nahi? Erranen dizut bai. Aspaldiko istorioa da. Ene etxondoan, Kataritze Legartxaroan, ximinei gaineko ezpata hura ikusia duzu?

—Bai, bai! Giderra kobre horiz duen ezpata zahar hura?

Zure attittoren osebarena?

—Bai, hura eta ber bera! Badakizu neure attittoren oseba Napoleón inperadorearekin ibilia dela gerlan, Egiptoan eta Rusian gaindi, bai eta beste leku askotan?

—Bai! Amatxik erran dit behin, hotzarekin, eskuko bi erhi moztu zizkiotela ,eta oinez itzuli zirela Rusiatik.

—Beste ixtorio ainitz ere konda liezazuke amatxik, han bizi bazina, eta egun batez harekin hilabete bat pasatzerat igorriko zaitut, amatxiren ixtorioak ezagutzeko, beti telebixtari beha egoiteko orde.

—Amatxiren ixtorioei beha egon naiteke gogotik, telebixta ahantzirik.

—Bainan jin gaitezen berriz lipura. Attittoren osaba hark kondatzen zituen hor gaindi, eskuin eta ezker entzunak zituen ipui batzu, gure herrian ez dakizkigun batzu, ez baitira Euskal Herrikoak. Eta hark zituen gure etxean irakatsi lipuaren ipuiak. Eta zergatik hoin ardura erraiten dudan «lipua bezain tzarra», esplikatuko dizut.

Aspaldiko ixtoria da. Attittoren osaba ez da oraikoa eta hark ere erraiten zuen aspaldikoa zela. Pentsa beraz! Denbora haietan, lipua mintzatzen zen, behi eta ardi eta oilo eta beste guziak bezala.

Lipu bat bazen beraz, beltz beltza, gorputz guzia dena bilo. Badakizu, Santso zapatain zaharra nolakoa den, papotik eta denetarik jalgitzen baitzaizkio bilo beltz luze batzu? Gure lipua ere hala halakoa zen.

Zapatain zaharrak esku gainak biloz estaliak dituen bezala, lipuak ere bere lau zango pare luzeak dena bilo zituen. Izigarri itsusia zen.

—Aita! Bainan amatxik dio zapatain zaharrak, bere bilo luzeekin, Euskal Herriko nexkato pollitena izan zuela emaztetzat.

—Bai, amatxik erraiten duen bezala, «buru bazenbat aburu!» Batentzat itsusia dena, beste batentzat pollita. Norbait bada beti pollita hatzemaiten zaituena eta beste bat berriz, itsusitzat zauzkana.

Gure lipuari ere gauza bera gertatu zitzaion. Itsusia zen. Ezin uka! Baina lagun bat bazuen, pika hain zuzen, xuri eta

beltxa, bera baino miletan pollitagoa. Eta amari entzuna diozu erraiten «pika bezain ergela».

—Bai! Amak erraiten du zapatainaren emazteaz pika bezain ergela dela!

—Badakizu beraz zer den ergela izaitea!

Ipui honetan ikusiko duzu zer gatik erraiten den «pika bezain ergela». Ergela zelakotz zuen eta, lipuak adiskidetzat hartu. Dolutu behar baitzizaion!

Egun batez beraz, lipua joan zen pikaren etxera eta galdatu zion:

—Zure bizian, behin ere gertatu zaizu, barnatik hunkitzen duten oinaze handi hoietarik izaitea?

—Oinaze ainitz izan dut ene bizian, bainan egia erraiteko, aitortu behar dut, axaletik baizik ez nautela hunki.

Zinez barnetik hunkitzen duten oinaze handi hoietarik ez dut behin ere ezagutu. Ez dakit zer den.

Eta lipuak erran zion.

—Zato nerekin. Egun erakutsiko dizut, zer den barnetik hunkitzen duen oinazea. Besteak bezenbait izaiteko, gauza hori jakin behar duzu baitezpada.

Lipuak alportxak eman zizkion pikari, berak ere beste batzu hartu zituen, arto buru bat barnean sartzen zuela, baina pika ez zen ohartu lipuak bere alportxetan zerbait sartu zuelakorik. Zer den txori buru izaitea bestenez!

Joan ziren beraz biak, iraztor batean barna, malda bati goiti. Iraztor haren buruan pagadoi bat baitzen, han sartu ziren. Eta zer ikusten dute? Bi harzkume josteta ari!

Batean punpeka eta jauzteka. Gero borroka eta itzulipurdika. Azkenik, lasterka, zoin gehiagoka. Loria bat zen haiei so egoitea.

Bainan pika izitu zen.

—Goazen hemendik! Sekulan hartza jiten baldin bazaigu, bere umeen ondoan ikusten bagaitu, hilen gaitu.

—Zaude ixilik zoza! —erran zion lipuak—. Zer zara hartzaren beldur? Ez da hartza bezain trunkorik! Ikusiko duzu zer jukutria eginen diodan!

Ez du indarrak egiten norbaiten balioa, bainan «horrek».

Eta hori erraiten ziola, zango batez burua erakusten zion.

Pikak egin zuen bere baitan:

—Egia da! Lipuak, izigarri abila delako fama du. Alabainan, gizonen etxetan bizi da eta gizonek ere ez dute segereturik neure adiskidearentzat.

Bere beldurra ahantzirik, adiskideari jarraiki zitzaion.

—Zinez, ama batek zozoa izan behar du ba, bere umeak, hoin ttipiak izanki eta, hola, bakar bakarrik utzi eta joateko! Ikasiko diot nik bizitzen, gizagaizo horri! Erran zuen lipuak.

Bi ume haietarik bat hartzen du eta bere alportxetan sartzen. Bestea eskuan harturik, pikari emaiten dio.

—Har ezazu hau zuk, eta sar zure alportxetan.

Ez da fida baino gehiago gure pika, bainan hartzkumea lagunaren eskutik hartzen du eta bere alportxetan sartzen.

Eta biak badoatzi aintzina, oihanean barna.

—Nik nahiago nuke oxtian bezala, iraztorran barna ibili, ezinez eta oihanean! Larrazkeneko iguzki hori laket zait. Négua heldu eta, domaia liteke, itzalez itzal ibiltzea, iguzkiaren azken pereketaz baliatzeko orde.

—Aita! ikusten duzu, pika ez dela arras ergela! Hartzaren beldurrak zion hori erran erazten. Lipuari, egiazko arrazoia ez baitzion aitortu nahi!

—Seme, errana dizut gizonik itsusienak ere baiduela zerbait pollitik norbaiti gustatzeko. Gisa be-

rean, den ergelenak ere zerbait onik badu buru barnean. Izanikan ere ergeletan ergelena, pikak ere zerbait badu bere muinetan.

Beraz pikak lipua gomitatu zuen oihanetik ateratzera, bainan hau berehala ohartu zen, iguzkiaren hori, estakuru bat baizik ez zela pikarentzat, eta hartzaren beldurra zuela, bere egiazko tripako mina:

—Ez ahal duzu hartz zozo horren beldurrik? Zer nahi duzu egin diezagun? Nik hasteko batere ez dut haren beldurrik. So egizu zer egiten dudan?

Alportxak bi eskutan harturik, bihurdikatu zituen, «kursk» egiten zuela zerbaitek barne hartan.

—Ikasiko diot nik hola, umeak beren gisa uzten. Hila emanen diot!

—Aita, zer du harzkume pollit hura hil?

—Zaude ixtan bat, seme. Ez duzu jakin nahi zergatik den erraiten «lipua bezain tzarra»?

—Bai, zinez tzarra da. Ez gaixtoa ez, tzarra! Ume gaixo hori horrela hiltzeko, arrazoinik gabe gainera!

Eta lipuak pikari erran zion:

—Hil ezazu zuk ere zurea!

—Bai, egia duzu. Zuk bezala eginen dut.

Pikak ere, alportxetan zuen umea hartu zuen eskutan eta bihurdikatu. Harzkumea kurrinkaka hasi zen. Bihurdika aintzina, bihurdika gibelera, berriz aintzina, harzkumea ari zen, «kuin» eta «kuin» eta «kuin». Azkenean hil zuen.

—Gaizo inutila! Ez baitzara ume ttipi baten hiltzeko doia ere? Untsa gibela zara! Jestu gutiagoz hil dut orizu nereala erran zion lipuak pikari, trufatuz.

Eta joan ziren aintzina oihanean barna, lurrera eroriak ziren hostoetan, urrats bakotxak, «pruxk, pruxk» egiten zuela.

Ez zen bost minutarik, bi harzkumeak hilik joanak zirela, hartzarekin buruz buru egin zutelarik.

Pika dardaran hasi zen, negu mineko ipar haize mehe batetan buluz gorri ezarri balute bezala. Lipua aldiz, gostuan zegoen. Irri maltzur batekin erran zion hartzari:

—Nora joana zinen, zure ume gaixoak, bakar bakarrik utzirik, zernahi gertatzen ahal zitzaieela?

—Ihizira, lipu beltza, ihizira. Ama batek ez ote die bere umeei jatera eman behar? Bi erbikume hatzeman dizkiet. Hona non diren! Ez ote dute bazkari on bat eginen holako haragiarekin?

Eta bi erbi ttipiak erakutsi zizkien. Lipuak erran zion:

—Zure bi umeak oihanetik jalgiak ziren. Nigarrez hipaka ari eta norbaitek hilen zituen beldurrez, urrikaldurik, gure alportxetan bildu ditugu.

Eskua alportxetan sarturik, ume bat atera zuen eta hartzari eman zion.

—Aita! Ez baitzuen hila?

—Ez, seme, ez! Ez zara orroit, alportxak hartzean, arto buru bat ere sartu zuela barnean? Pikari, umea hiltzen zuela sinets arazteko, arto burua zuen eskutan hartu, eta arto buruak zuen egin «krusk», iduri harzkumearen hezurak karsakatzen zirela. Eta pika, ergela, erran dizudan bezala, kurrinka bat ere ez zuela egin ez zen ohartu. Orai bai, ikusten zuen zerbait pasatu zela, eta, lagunak, aldi bat gehiago izorratu zuela.

Eta lipuak segitu zuen erranez:

—Honek bere erbia jana izanen duelarik, pikak emanen dizu bere alportxetan daukana, harek ere jan dezan bere partea.

Pika ikaran zegoen, sekulan baino gehiago, beldurrarekin. Luma beltzak ere xuritzen hasi zitzaizkion naski!

—Oi, ei, ama maitea! egin zuen bere baitan. Zer gertatzen zait niri, egun! Zer egingen dit gaitzeko hartz horrek? Nere azken ordua etorri zait bai oraikoan — ari zen gogoeta pika ergela.

Artean, lehen harzkumeak jan zuen bere erbia eta ezaupenei milika eta milika ari zen. Lipuak erran zuen:

—Iduriz, hori ase da. Orai bigarrenaren aldi! Bere aldia berantetsia duke alportxa barnean!

Eta pikari so:

—Hea, hea! Emaiozu hartzari bigarren umea, jan dezan horrek ere! Segur naiz, alportxa barnetik, erbia usnatua duela, eta ezin egonez, zalapartaka ari zaizula.

Bai, bainan pika ez baitzen mugitzen, pentsatzen dukezuen bezala. Han zegoen, tente potente, isil isila, zer egin ez jakin.

—Jalgi ezazu bada ume hori alportxetarik! Zer mila debruren beha zaude hor?

Eta gure pikak umerik ez jalgitzen! Batean lipuari so, bestean hartzari, eta umerik ez ageri!

—Zeren beha hago bada — galdetu zion hartzak?

Bainan hartzaren galdeak ez baitzuen erantzunik izan! Hartz haserretzen hasi zen. Pika txar horren zai egon behar zuela! Kopeta ximurturik erran zion:

—Hire onetan, jalgi ezak berehala ume hori alportxetarik, jatera eman diezaiodan. Berehala gero!

Pikak eskua alportxetan sartu zuen. Sartu bai, bainan jalgitzera ez baitzitekeen mentura!

Esku hura alportxetan baitzegoen!

Lipua zitzaion orduan mintzatu, oxtian aipatu dizudan irri maltzur harekin.

—Hea, hea! Erna zaitte hortik, joan gaitezen hemendik! Ez ahal duzu urte bat egon nahi hemen, hartzari beha, zure alportxak bizkarrean?

Zer egin? Ez zen haratik ez honatik! Atera bide bakarra, ihesari emaita zen. Bere alportxak firrindika botarik, «ttirrititti» abiatu zen gure pika, korrika, ziuriketan, joan ahala joan.

Hartza eta lipua, alportxetara joan ziren. Lehenik heldua eta lipuak harzkumea jalgi zuen.

—So egiozu honi! Zure umea hil du! Ez da harritzeko, ez baitzuen eman nahi!

—Zer! Neure umea hil! Neure umea hil! Ez daiteke holarikorik izan! Urde zikina! Hori pagatuko dit! Eta kario!

Hartzak baitzekien lasterka, pikaren gibeletik abiatu zen. Ez ziren ez hartzaren urratsak pikarenak bezain zaluak! Hartzak urrats bat egiteko artean, pikak hamar egiten zituen. Bainan hartzaren urrats bakar batek, pikaren hogoi bali baitzituen! Joan zitzaion beraz gibeletik, «patapa, patapa».

—Aita! Zer gatik ez da airatu pika? Hartza ez da airatzen ahal! Ez du hegalik! Airez aire, hartzak ez zuen nihondik ere hatzemaiten ahalko.

—Seme, errana dizut jadanik, pika ergela dela. Aldi bat baino gehiagotan! Ikusten duzu egia erraiten dizudala!

Pika eta hartzaren arteko eremua, gero eta gehiago ttipitzen ari zen. Zonbait urrats oraino eta pikarenak egina zuen!

Izanikan ere ergela, lipuaren laguna zen eta lipuak ez zuen nahi hil zedien. Barnetik hunkiko zuen oinaze bat zer zen, erakutsi nahi zion bakarrik, ez gehiagokorik.

Pitotx baten ziloa baitzen pikatik bi metretan, oihu egin zion:

—Sar zaitetz zilo horretan! Zilo horretan hor! Zilo horretan!

Aldi bakar bat entzutea aski izan zitzaion! Bestiak soberakin izan ziren. Brixtez sartu zen eta ziloaren zoko zokoradino! Oraino barnago joan ahal izan baldin bazen joanen zitekeen!

Zolari kontre kontre zegoen ,tinki tinkia, pusatu nahi izan balu bezala, iduri eta horrela pusatuz, barne hura oraino barnago joanen zen. Salbatua zen. Bainan hartz animale horrekin, nork zekien zer gerta zitekeen?

Hasarre gorrian sartu zen hartz, lipuaren kontra. Zer, Pika txar ergela hura ,umea hila zion pika ustel hura, bi urratsetan zuelarik, lipu tzar horrek behar baitzion erran non gorde zitekeen? Bizia salbatu behar baitzion?

—Zer egin didan ikusi eta, horren alderdia hartu behar baitzinuen? Zaude! Zuri nazaizu mendekatuko orai.

—Batere ez zara hartz! Batere ez zara! Ni zure etsaia naitzela uste duzu ala? Ez! Horrek ez du itxurarik ere! Aspalditik badakizu zure adiskide mina naizela araz!

—Neure adiskidea zarela? Eta zergatik erran diozu bada ziloan sar zedien, harrapatzeko punduan nintzelarik?

—Zer gatik erran diodan lur pean sar zedien? Baina, zuk aztaparra luzatzea salbu, airatuko baitzen! Den bezalako ergela ez balitz, lehenago ere airatuko zitekeen. Orai zilo barne hartarik ez daiteke nihondik ere aira! preso dago hor!

—Eta nik, nola egingen dut barne hortatik, pika tzar hori jalgi arazteko?

—Ez ote duzu basurderik oihan hontan? Ez ahal dira zure beldur? Manatzea salbu, berehalaxe obedituko dizute eta zilo hori zabalduko dizute. Zer zara arrunt tontotu holako zerbait gogora ez jiteko orai?

—Egia duzu! Egia duzu! Nire ume maite horren galtzeak egingen didan minarekin ez dezaket gogoetarik ere egin gehiago. Oraixe kurutzatu dut basurde pare bat. Deituko ditut.

Hartz, oihuka hasi zen:

—Basurdeak! Basurdeak! Zatozte honara berehala! Berehala! Zuen beharretan nago!

«Tirripiti tirripiti», lasterka etorri ziren berehala bi basurdeak.

—Zer da? Zer da? —galdatu zioten umil umila.

—Ikusten duzue pitotx zilo hori? Pika txar bat barnean gorde zait, ene bi umeetarik bat hil ondoan. Zilo hori zabaldu behar didazue, pika hori har eta hil dezadan, merezi duen bezala. Berehala gero!

—Bai, bai! Jestu gutiz eginen dizugu lan hori. Josteta bat izanen da guretzat.

Eta biak hasi ziren aintzineko bi aztaparrez ziloa zabaltzen, ehun mila debruren aiutean. Aldi bat hartzari kausitzeko parada izanki eta ez zuten segur huts egin nahi. Nork zekien ez ote zitzaien egun batez baliatuko!

Pikak, biper eta gatz poxi bat bazuen sakelan, eta bi basurdeak zilo zolarat heltzen ari zirelarik, erran zien.

—Jalgi zaitetze honara bi minuta, ikus dezadan pika ergel hori non dagoen gorderik! Hatsaren hartzeak ez dizue kalterik eginen zuei ere!

Hartzak gelditu ziren eta lipua, buruz beheiri sartu zen zionan. Zolara heltzearekin, pikari erran zion:

—Orizu gatz eta biper hau. Basurdea ondo ondoan izanen duzularik, bota iezaiozu begietara. Erreko dizkio, jalgiko da, eta hartza ufaka ariko zaiolarik, askiko duzu hemendik eskapatzea.

—Aita! Hartza ez baita deusetaz mesfiatu, lipua barnean sartzearekin?

—Seme, hartza ez da behin ere abil haietarik izan. Gorputza handiago eta buru muinak ttipiago, zonbaitetan gertatzen den bezala! Bere buru muinak ez ditu sekulan gorputzaren araukoak izan!

Beraz lipua jalgi zen eta basurdeei erran zien.

—Hor dago, hor dago! Hogoi zentimetrotan zarete.

Kokorikaturik dago. Ez da mugitzen ere. Iduri luke hila!

Bi basurdeak sartu ziren eta hasi egundainokotan beren bi aztaparrez, karraka eta karraka. Loriaturik zeuden, behin be-
deren hartzari kausituko ziotela. Artetan gelsitzen ziren, heian
pika ergel hura nonbait ageri zen.

Hola gelditurik, begiak zabal zabala so zeuden batez, pikak
bota zion bati, delako gatz eta biperra, erdiz erdi begietan
kausitzen zuela.

Ikusi bazenu zoin laster jalgi zen basurdea zilo hartarik,
kurrinka eta kurrinka!

—Baina, debruak hartua haiz? Zer gertatzen zaik? —galde-
tu zion hartzak.

—Zikin zerbait erori zait begietara. Ufa ezazu eta garbi
iezazkidazu. Erretzen naute!

Hartza hurbildu zen eta basurdearen begietara ufaka hasi.
Hain zen hurbiletik ari non, basurdearen begitik nigar xorta
bat ezpain gainera erori baitzizaion. Mihiaz xikatu zuen.

—Hummmmmmm! Zer gauza! Gatz eta biperra duk hau!

Eta hasi zen basurdearen begiei milika eta milika.

—Zer zozoa egiten dudan nik bestenaz! ¡Holako gauza ona
eskutan izanki eta pika horren gibeletik nabilak. Hori bezain
ergela nauk bai ni!

Beste basurdea harriturik lagunari so zegoen.

—Behar luke ene anaia jan!

Zuzen ikusia zuen!

—Hire begietako nigarra hoin gozoa baldin bada, zer daite-
ke hire haragia, nigar hori hartuz saltsatzat!

Ez dakit nola egin zuen, baina basurdea brixtez eskapatu zen hartzaren besoetarik eta bi anaiak joan ziren, behin ere ibili ziren baino lasterrago, tirripiti, tarrapata, tirripiti, tarrapata.

Hartza ere, bere umea ahantzirik, abiatu zen bai haien gibeletik, patapa patapa, patapa patapa, zangoak ahal bezenbat luzatuz. Bainan basurdeak zinez zaluagoak baitziren! Laster amor eman zuen eta jin gibelera.

—Eta artean txoria eskapatu aita?

—Bai, seme. Hori eta bera!

—Ikusten duzu, lipua ez dela hain tzarra!

—Nola, ez dela tzarra? Gutik egin ahal du, pika ez baitu hartzak jan. Bere azken jokoak ez balu nahi zuen bezain ontsa erreusitu, ausiki batez irentsiko zukeen!

—Baina pika akort zen! Bizi guzian, aldi bakar bat ez zitziola gertatu, barnetik hunki zuen zorigaitz edo oinaze bat ezagutzea. Hortarako zen lipuarekin joana.

—Bai seme, bai. Bainan ez da horrela eta horrela hirriskutan emaiten norbaiten bizia. Eta gainera ahantzia duzu harzkume haietarik bat, lipua gatik hil zela, ez zelarik, mikorik ere, deusetan hobendun! Basurdeak ere pasatuko ziren bai, hartzarekin izan duten istorio hori ezagutu gabe. Bat jaten du hartzak!

—Egia duzu bai aita, Harzkume ttipi haren hiltzeak nau gehienik hunkitzen ni. Bainan halere! Eman dezagun aldi bat gaixtoa izan dela lipua.

—Gaixtoa ez, seme. Tzarra, zuhaurek jaoixtian erran duzun bezala. Hartzaren ume gaixo hura bihurrikatuz, kurrinkaka hil araztea, gaixtakeria baino gehiago da: tzarkeria hutsa!

—Bai aita! Bainan aldi bakar batez tzarkeria bat egitea aski ote da, norbait errotik tzarra dela erraiteko?

—Lipuaren abilezia gustatzen zaizu seme! Eta abilezia horren gatik, bere malezia barkatu nahi zenioke? Ez uste izan aldi bakar bat baizik ez duela tzarkeriarik egin. Attittoren osabak kondatu beste ipuin asko erraiten ahal nizuke lipuaren tzarkeriaz. Bainan bego hortan egungo! Funtsean, Kararitze Legartxaroko amatxik, nik baino hobeki kondatuko dizkizu lipuaren ipuiak.